

Kopijė t. h. h. h.
Direktorė
Rasa Meiduvienė
Vilnius 2010-03-23

Recenzija vadovėliui:

Istorijos vadovėlių serija „Raktas“, VIII kl.

(projekto vadovas – M. Tamošaitis, autoriai: N. Asadauskienė, D. Karvelis, S. Lukšys, M. Ščavinskas, M. Vitkūnas)

Aurių kolektyvo parengtas Istorijos vadovėlis iš serijos „Raktas“ VIII kl. apima plačią erdvę tiek geografiniu, tiek chronologiniu aspektu. Pradedant Ankstyvaisiais viduramžiais medžiaga išdėstoma iki Ankstyvųjų naujųjų amžių. Joje daugiausia dėmesio skiriama Europos istorijai, ir tai visai suprantama, nes būtent šis tūkstantmetis (V–XVI) paklojo pamatus šiuolaikinei Europai ir suteikė jai specifinius kultūrinius bruožus, kurie nesunkiai atpažįstami ir mūsų dienų Europoje. Svarbus dalykas ir vertingas pasiekimas yra tai, kad šiame vadovėlyje pabandyta integruoti bendrąją Europos ir Lietuvos istoriją. Toks reiškinytis yra pakankamai naujoviškas ir jis padės tiek mokytojams, tiek mokiniams užčiuopti Europos istorinės raidos įvairovę, padės matyti Lietuvos istoriją bendrame europiniame kontekste. Tuo pačiu vadovėlis nėra „europocentriškas“, nes jame pateikiamas minimalus, bet būtinas kiekis žinių apie arabų pasaulį, Indiją, Kiniją, Naujojo pasaulio kraštus. Būtų naivu tikėtis, kad (koks nors) vadovėlis gali moksleiviams „sukurti“ globalią perspektyvą ar išbaigtą visuotinės istorijos viziją, tačiau jis gali padėti pradėti eiti šiuo keliu siekiant šio istorijos pažinimo idealo. Manau, kad ir šiuo aspektu vadovėlis bus naudingas Lietuvos moksleivijai.

Mano supratimu, vadovėlio struktūra gerai pritaikyta didaktiniams tikslams. Kiekvienas skyrius prasideda trumpu pagrindinių sąvokų žodyne, paskui eina sklandžiai ir pakankamai gyvai parašytas pasakojimas; jame išdėstyta medžiaga geriau įsisavinti padeda iš karto po šios pasakojamosios dalies esantys klausimai. Paskui eina „Darbas su šaltiniais“ – šaltinių arba istoriografinių tekstų ištraukos, kurias palydi klausimai. Ši struktūrinė dalis galėtų būti kiek išsamesnė, nes vietomis pateikiamos trumpos ištraukos iš šaltinių, be papildomos kontekstualizuojančios informacijos, kai kuriems moksleiviams, tikėtina, gali kelti keblumų pateikiant „motyvuotus“ atsakymus (ar nereikėtų, pvz., pateikti Viljamo Tyndeilo bent gyvenimo metų?). Tad šioje vietoje ir iš pačių mokytojų reikėtų tikėtis tam tikro diskretiškumo ir pasirengimo pateikti

mokiniais papildomos medžiagos ar paaiškinimų. Būtent šiam dalykui galėtų pasitarnauti po šaltinių ištraukomis pateikiamos nuorodos į informacijos šaltinius bei bibliografiniai sąrašai, kuriuose pakankamai gausiai pristatyta į lietuvių kalbą versta ar lietuviškai rašyta dalykinė literatūra.

Nevardinant šių vadovėlio teigiamų savybių, reikia pabrėžti, kad mano ką tik minėtos plačios erdvės, platus aptariamų temų ir klausimų spektras, sąlygojo tai, kad ne visi reiškiniai yra vienodai gerai nušviesti. Turiu prisipažinti, kad mano požiūris, pvz., į Viduramžių ar Ankstyvųjų naujųjų laikų tam tikrus reiškinius ar tam tikrus krikščionybės istorijos klausimus gerokai skiriasi nuo vadovėlio autoriaus (-ių) pateikiamų vertinimų ar nuomonių.

Kaip antai, Rytų Romos (Bizantijos) imperijos imperatoriaus valdžia stačiatikių Bažnyčiai buvo didelė, bet vis vien ne tokia, kad jis „galėdavo keisti net tikėjimo dalykus“ (I sk. p. 13). Toliau autorių pateikiamas ikonoklastinio sąjūdžio pavyzdys kaip tik ir rodo tas ribas, kurių net imperatoriui būdavo nevalia peržengti. Taip pat abejoju, ar net ir Viduramžiais (X–XI a.) pasaulietiniai valdovai buvo tokie galingi, kad „diktavo vyskupams net religinės doktrinos dalykus“ (II sk. p. 33): a) ši sritis nepriklausė jų kompetencijai; b) karaliai rūpindavosi Bažnyčios gerbūviu ir todėl jie tikrai leisdavo įstatymus, kurie liėsdavo Bažnyčios (tikinčiųjų bendruomenės plačiąja prasme) gyvenimą; c) visi sprendimai (kaip taisyklė) Viduramžiais būdavo priimami karaliui tariantis su savo didikais ir vyskupais, todėl jei vadovėlyje neatskleidžiamas valdžios funkcionavimo Viduramžiais pobūdis, moksleiviams neliks nieko kito kaip anuos karalius įsivaizduoti pagal mūsų laikams geriau žinomų diktatorių analogijas. Kalbant apie krikščionybės prasiplatinimą tarp barbarų vargu ar reikia teigti, kad „daugelis“ misionierių žuvo (I sk. p. 6) – žuvo tik dalis, o ir apskritai krikščionių misijoms iki pat Karolio Didžiojo laikų buvo būdingas taikus pobūdis (plg. Airijos atvejį ir airių misionierių pavyzdžius). Įdomu būtų sužinoti, iš kur paimta žinia apie tai, kad Bažnyčia kovodama su katarais „sunaikino apie milijoną žmonių“ (?!). Visiška nesąmone laikau teiginį, esą „katarai siekė paraidžiui vykdyti Kristaus mokymą“ (II sk. 38), nes jų net krikščionimis negalima vadinti, todėl savo ruožtu ir mintis esą jiems, katarams, „Kristus buvo reikšmingesnis dėl savo mokymo, o ne dėl buvimo žemėje“ (II sk. p. 38) yra ypač abejotinos vertės.

Nesiginčysiu dėl tam tikrų vertinimų, į kuriuos autorius kaip autorius turi neginčijamą teisę, bet didesnę dėmesį sutelksiu į ne visai, mano nuomone, tinkamas formuluotes ar išraiškos formas, kurios, vėlgį mano nuomone, gali moksleiviams kurti ne visai adekvatų tam tikrų reiškinių supratimą.

Vargiai galima sutikti su bendro pobūdžio teiginiu, jog Bizantijos imperatoriumi „galėdavo tapti bet kurio visuomenės sluoksnio žmogus“, nes žinomi tik itin reti atvejai, kad imperatoriumi būtų tapęs nekilmingos giminės atstovas (I sk. p. 13). Nemanau, kad kalbant apie Karolį Didįjį galima tiesiog rašyti: „XII a. viduryje Karolis buvo paskelbtas šventuoju“ (I sk. p. 37). Kurfiurstai nuo 1077 m. negalėjo rinkti Vokietijos karalių (I sk. p. 73), nes patys tokie rinkėjai imti minėti tik XIII a. Regensburgas negarsėjo kaip miestas, į kurį kunigaikščiai rinkdavosi „rinkti imperatoriaus“ (I sk. p. 75).

Tiesiog klaidinga teigti, kad iki atvykstant į Lietuvą jėzuitams „net Vilniuje [...] nepamokslauta lietuviškai“ (III sk. p. 11). Sovietinių vadovėlių „tiesa“ aidi ir teiginyje, kad „Valstiečiai Bažnyčios valdose buvo išnaudojami netgi labiau nei kitur“ (III sk. p. 12). Siūlyčiau patikrinti, ar pateikiama ištrauka adekvačiai atspindi akad. Zigmo Zinkevičiaus požiūrį, esą „Katalikų kunigai dėjo visas pastangas bet kokiam lietuviškumui išnaikinti.“ (III sk. p. 21) Skaitau ir tiesiog netikiu...

Puikiai suprantu, kad aštuntokams skiriamas tekstas turi būti lengvai suprantamas, vis dėlto tikiu, kad pernelyg supaprastintas istorinių realijų perteikimas gali formuoti klaidingus įvaizdžius ir trukdyti plėtotis normaliems kritinio mąstymo įgūdžiams.

Negaliu įsivaizduoti, kaip, kad net ir labai trumpą laiką „Bažnyčiai vadovavo Frydrichas II“ (I sk. p. 77). Kaip moksleivis turėtų suprasti mintį, kad piligrimas turėdavo „pažadėti nevalgyti, kol truks piligrimo kelionė?...“ (II sk. p. 45). Taip pat negaliu įsivaizduoti, kad Kristupas Kolumbas būtų buvęs toks naivus, kad būtų teigęs: „Žemė yra apvali, ties pusiauju ji siaurėja“... (!) (III sk. p. 13). Platinant mintis apie tariamas kiniečių keliones iki Amerikos krantų XV a. (iki Kolumbo!) (III. sk p. 15) reikia turėti omenyje, kad šią teoriją propaguoja istorinis diletantas (rašytojas) Gavinas Menzies ir būtent dėl to, kad jis rašydamas fikcijas nori jas pateikti kaip tikrus faktus, sukelia pakankamai vieningą tarptautinės akademinės bendruomenės papiktinimą. Manysčiau, kad Lietuvos moksleivius reikėtų nebent informuoti taip, kad pastaruoju metu skleidžiamos teorijos esą kiniečiai XV a. pasiekė Ameriką ar apiplaukė pasaulį, yra moksliskai nepagrįstos. Manau

taip todėl, kad vadovėlis turėtų lavinti mokinių kritinę nuovoką, o ne daryti iš jų panašių pseudomokslinių teorijų vartotojus. Šioje vietoje didelė atsakomybė tenka tiek vadovėlio autoriams, tiek ir mokytojams. Šioje recenzijoje nurodytos klaidos ir netikslumai gali būti ištaisyti, nuo to tik dar geriau išryškės mano jau minėtos teigiamos vadovėlio savybės, kurioms nepaisant aukščiau išdėstytų pastabų priklauso aiški persvara.

Išvada: pateiktas vertinti vadovėlis atitinka Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašo (Žin., 2009 Nr. 61–2450) 5 punkte nurodytus reikalavimus. Jis skirtas 8 klasės mokiniams, pateikta mokomoji medžiaga dera su „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose“ (2008) apibrėžtu istorijos ugdymo turiniu. Vadovėlis turi metodinę sąrangą, jame pateiktos užduotys padeda mokiniams ugdytis žinias ir gebėjimus. Mokomoji medžiaga atitinka pagrindines demokratinės visuomenės ir Lietuvos valstybės vertybes.

Pagarbiai,

Hum. m. dr. Darius Baronas

